

0 Stilnost oblikoslovnih kategorij slovenskega knjižnega jezika

Načelo — kjer je izbira, gre za stilnost — velja tudi za slovnične kategorije: enobesednost (oz. enodelnost) proti večbesednosti (oz. večdelnosti), pripadnost besedni vrsti z ev. derivacijsko zgodovino ter na koncu vse kategorije posameznih besednih vrst, pri samostalniški besedi npr. spol (z živostjo in človeškostjo), vrste, paradigma števila, oseba, določnost, sklon. Poleg samostalniških je obdelana še stilnost pridevniških in glagolskih kategorij.

The principle — if there is a choice, then there are stylistic markedness — applies also to grammatical categories. Among these I rank already the category of whether a particular phrase consists of one word (or: one part) as distinct from a phrase consisting of more than one word (or: one part), then the category of the adherence of a particular phrase to a particular part of speech, together with its possible derivational history; with the substantive word, e.g., gender (including the features 'animate' and 'human'), class, number paradigm, person, definiteness, and case.

1 Osnovna enota oblikoslovja je beseda v nasprotju z besedno zvezo (stalno ali prosto). Tako se postavlja vprašanje o eventualni stilni različenosti enobesedne proti večbesedni izraženosti določene predmetnosti; na mislih so nam nasprotja kot: *mizica — majhna miza, Julijci — Julijske Alpe, tak — tak/te vrste, grešiti — delati greh* ipd.

10 Potencialno stilno vlogo ima (včasih samo v pisavi) tudi razlika med enodelno in večdelno besedo; prim. *kdorkoli — kdor koli, (z) redkokom — redko (s) kom, spomniti se — spomniti se na* ipd. (Tu so seveda izvzeti brezvariantni primeri s prostim morfemom tipa *smejati se*, ne pa tudi enaki variantni, kot npr. *smučati — smučati se*.)

2 Naslednja osnovna oblikoslovna kategorija je besedna vrsta.

20 Stilna potencia se tu nakazuje zlasti pri konverznih prehodih iz ene besedne vrste v drugo: prim. *obsojeni, obtoženi* v pomenu 'obsojenec, obtoženec', kar je v besednovrstnem razmerju do pridevniškega deležnika na *-n/-t* (enako je tudi pri deležniku stanja: *ovdovel*). Zelo značilno je za te stvari razmerje »opisnih« glagolov proti navadnim, npr. *biti zelen — zeleneti se, postajati zelen — zeleneti, delati zeleno — zeleniti*. Pri pridevniških besedah so tipični primer konverzije zlasti »nesklonljive« (tj. sklonljive s končnicami *-ø*) količinske pridevniške besede, kakor *več, mnogo, veliko* ipd.; nekatere od njih so poleg tega zlasti pogovorno sklonljive še z glasovnimi končnicami (prim. *z več ljudmi/z večimi ljudmi*). Nadaljnji primeri stilno učinkujočih konverznih pridev-

nikov: *bomba* (zveze kot *bomba film, film je bomba* — namesto *dober*), *njega* (*njega oče*, ali *nje pogledi* — namesto *njegov, njeni*). Posebno zanimiva je stilnost na podlagi homonimije npr. nedoločnika kot glagolske oblike in nedoločnika kot samostalnika, npr.: *ne more jesti* — *daj mi jesti, imaš kaj za jesti, dobrega jesti (in piti)* ipd. Samostalniška raba nedoločnika je v stilnem nasprotju z navadnimi izglagolskimi samostalniki (ki pa jih je tudi lahko več vrst), npr. *jesti* — *jed (jedilo), piti* — *pitje (pijača)*. Primer za konverzijo polnopomenske besede v členek: *Hudiča sem videl, 'Nič nisem videl'* ali *Kaj bi hodil tja, 'Ne hodi...'*.

21 Še neprimerno več je stilnega pri slovničnih kategorijah besednih vrst.

210 S tega stališča si podrobneje oglejmo t.i. pregibne besedne vrste.

2100 Prva možnost stilnega učinkovanja je že v nasprotju pregibnost različne vrste iste oblikoslovne enote (npr. sklanjatev kakega samostalnika), nato pa v okviru dane oblikoslovne kategorije, npr. pridevnikov ene vrste nasproti pridevnikom druge vrste: za prvo primerjaj: (*dolgi*) *a*, (*dolgega*) *a* proti (*dolgi a*, (*dolgega*) *a*-ja ali: *pet ljudi, petim ljudem* proti *pet ljudi, pet ljudem*; za drugo: *prvi ljudje, prvih ljudi* proti *pet ljudi, pet ljudem* proti zborni nesklonljivim *več ljudi, več ljudem* (ali pri navadnem pridevniku *mladi ljudje, mladim ljudem* proti *nobel ljudje, nobel ljudem*). — Pri glagolu obstaja spreganje z -o ob nedoločniku, npr. *Jaz oditi, ti potem priti* (tako je govoril Robinsonov Petek, in pogosto govorijo tako npr. tudi Nemci s svojimi »gastarbajterji«). Zdi se, da je razmerje spreganje nespreganje tudi med glagolom in medmetom, npr. *Miška smukne v luknjo* — *Miška smuk v luknjo* (kjer stilno učinkuje še oblikovno neizražena naklonskost — *smuk* v zgornjem stavku je lahko ali sedanjik ali velelnik, prihodnjik bi nemara bil *Miška pa bo smuk v luknjo*). — Pogojno gre sem še možnost stopnjevanja, in sicer pridevnika in prislova s priponskim ali prislovnim obrazilom: prim. stilne primer-nike *mrtvejši, živejši* (kolikor je tu stopnjevanje sploh možno v prenesenem pomenu), ali *lepši* — *bolj lep*.

2101 V posamezni besedni vrsti je stilnost ob vsaki njeni kategoriji: tako pri samostalniških besedah (*človek, grad, kdo, kaj, de-žurni*) lahko govorimo o stilnosti kategorije spola (s podspoloma živost in človeškost), sklona, števila, sklanjatvene paradigme, osebe, določnosti, pri pridevniku so seveda spet druge kategorije, pri glagolu tretje, ipd.

O vsem tem le obrisno.

21010 Kategorije samostalniške besede.**210100** Stilnost spola.

2101000 Kaže se v glavnem v zvezi z rabo moške oblike samostalnika namesto oblikovnega feminativa, in sicer tako v povedkovi (*Ta tovarišica je doktor*) kakor v prilastkovni (*tovarišica doktor nam. tovarišica doktorica*) rabi. Vsaj pokrajinska opozicija je možna tudi v drugih funkcijah (npr. *Doktor je prišla, Debevec je učiteljica, Srečala sem Debevec* — vse nasproti običajnim *doktorica, Debevčeva, Debevčeva*). Nasprotni paralelizem tega so primeri kot *Janez je kuharica in pestunja*.

2101001 Posebno zanimiv problem so dvospolna poimenovanja: Tip *fante* je moškega ali srednjega spola, prvič učinkujoč manjšalno-ljubkovalno, drugič slabšalno. Take pregenerizacije — če jih smemo tako imenovati — se sicer navadno (in verjetno celo v tem primeru) opravljajo s priponskimi obrazili (prim. za ženski spol *tista Reza — tisto Rezče*), razen seveda večinoma pri posamostaljenih zaimkih (prim. *To bo mene učilo!* v pomenu 'ta siromak, ta reva'). — Prav izoliran je primer besede *dekle*, kjer se bijeta naravni in slovnični spol; uravnavanje po naravnem spolu je stilno (*Dekle je po vodo šla*). — Za slovensko slabo govoreče, npr. za Nemce polpretekle dobe, je bila značilna tudi raba ženskega spola namesto moškega (prim. *Jaz že povedala*, v pomenu 'sem že povedal').

2101002 Nepolna dvojničnost, in sicer žensko-srednja, je pri poimenovanjih za pokrajine ali države, npr. *Štajerska, Norveška — Štajersko, Norveško*; prihaja do zapletenih mešanih sklanjatvenih vzorcev, kot npr.: *Štajerska -e -i -o -i/-em -o* (običajno), proti stilnemu *Štajersko -ega -emu -o* (vendar je to isto kot v prvi paradigmi) *-em -im* (mestnik je še zelo običajen).

2101003 Stilno učinkovanje na podlagi spola samostalniških besed je zelo očitno pri obravnavi nekaterih prevzetih ali na novo tvorjenih besed. Za primer prvega vzemimo *butik*, ki je v daja-jočem jeziku ženskega spola, obenem pa ima glasovni končaj, ki v slovenščini besede uvršča (kolikor ne gre za osebe žen. spola) med samostalnike moškega spola. Tisti, ki hočejo besedi ohraniti prvotni spol, morajo zaradi mrtvosti slovenske 2. ženske sklanjatve take besede prevesti v 1. žensko sklanjatev (torej ji dati imenovalniško končnico: *butika*) ali pa jo prišteti k maloštevilni tretji ženski sklanjatvi (to je sklanjatev z neglasovnimi končnicami). — Čisto enako je z besedami, nastalimi s ktnitvijo do minimuma večbesednih poimenovanj in nato

z združitvijo teh krnov v samostojno besedo, npr. *TAM* iz *Tovarna avtomobilov Maribor*, ali *RIS* iz *Republiška izobraževalna skupnost Slovenije*. Ženski spol zveni kolikor toliko naravno v teh primerih le, ko gre za jasno konkurentnost takih poimenovanj z enobesednimi poimenovanji za isto stvar, npr. *SAZU* = *akademija*, sicer je nezaznamovani spol moški (prim. že: v *Nuku/NUKU* v *Narodni in univerzitetni knjižnici*).

210101 Podspol *človeškost* (izraža se samo pri zaimkih *kdo* — *kaj* in tvorjenkah iz njih, npr. *nekdo*, *marsikaj* ipd.) se stilno uveljavlja v rabi zaimka *kdo* za nečloveško (npr. *Kdo je ta Tone Bogar* nam. *Kaj je...*) in sinhrono — vsaj površinsko — tudi v primerih kot pogovorno *Koga si rekel* (čeprav gre tu zgodovinsko verjetno za obliko zaimka *koji*). Prim. še predložne zveze *Za kogá (se prepirata) 'zakaj, za kaj'*.

210102 Podspol *živost* ima več stilnih učinkovalnih možnosti (podspol *živost* v okviru moškega spola zajema tudi podspol *človeškost*). Stilnost te kategorije izhaja najprej iz nejasne razmejenosti živega nasproti neživemu (tako npr. že, kar se tiče srednjega spola, prim. *Srečal je dekle/dekleta*); tudi prenesena raba prvotno živega na neživo ni zmeraj jasna, prim. *poznati Forda* — *voziti forda* (avto); isto je pri analognem prenosu kategorije živosti s poimenovanj z izrazito pripono na poimenovanja za neživo (z isto pripono): *Srečal sem Vipavca* — *pil sem vipavca* (prvič prebivalec, drugič vino). Poleg te naravne stilne zaznamovanosti imamo še umetno, ko npr. iz napačnega predpisa slovnice uveljavljamo želene »pravilne« oblike in s tem lahko ustvarimo izročilo (npr. *imeti rak* nam. *pravičnega imeti raka*). Tipični primeri naravnega omahovanja so npr. nekatera imena za avtomobile: *vozim fička/forda* proti *mercedesa/mercedes* ipd. Iz otroškega govora so znani primeri oživiljanja vsega neživega, npr. *Janezek, daj mi stolčka (poberi kruhka...)*.

210103 Kategorija živosti je po svoje pri t.i. navezovalnem tožilniku, enakem rodilniku, tiče pa se v glavnem pridevniških besed, pri samostalniških pa je zanimivost oblika za živo v množini pri os. zaimku za 3. osebo (*Videl sem njih (poleg nje) in tebe*).

210104 Potencialno stilotvornost daje menjava določene vrste samostalniške besede z drugo, npr. lastnega imena z občnim (*Francoz* → *francoz*), ene vrste občnega imena z drugim (*železo /snov/* → *železo /predmet/*), tako tudi pri zaimenskih samostalnikih. Transformni status t.i. osebnega povratnega zaimka (bolje splošnega osebnega) daje možnost realizacije primarne globinske besede, zlasti osebnega zaimka, kot

stilne variante (*O v a s / s e b i k o t v o d i l n e m u s l u Ź b e n c u , n o č e t e g o v o - r i t i*), značilno zlasti za tiste, ki se slovenskega jezika učijo. Na splošno se občutijo stilno — imenoval bi jih — nepronominalizacije (prim. *Janez je sosedov sin. J a n e z j e k o v a č* nam. *Janez je sosedov sin, je kovač*, kjer je *Janez* pronominaliziran z $\emptyset$).

Tudi posamezne vrste samostalniških zaimkov so potencialno stilotvorne, kakor hitro zamenjamo eno vrsto z drugo. Tako se v neobčevalnem jeziku rabijo zaimki (tudi pridevniški in prislovni) tipa *ne(kdo)* namesto zaimkov brez *ne-* (torej npr. *kdo*), to pa zlasti pod vplivom srbohrvaščine, natančneje srbščine, deloma pa tudi zaradi slovenskega slovničnega nenatančnega in zavajajočega predpisa oziroma celo poimenovanja, prim. *Če nekdo reče a, mora reči tudi b* (pravilno *kdo*). Drug primer so z vprašalnimi homofoni ozirali zaimki na slovenskem severovzhodu (prim. *Kdo laže, ta krade* ali *Kaj je res, je res*). — Tu bi bilo treba omeniti vsaj še rabo vprašalnih zaimkov v retoričnih vprašanjih, in sicer v pomenu nikalnih ali totalnih, npr. *Kdo ve, kaj bo iz tega* (= *Nihče ne ve*), *Kdo ne ve, kaj bo iz tega* (= *Vsakdo/vsak...*).

210105 Uvrstitev v določeno sklanjatveno paradigmo in stilnost tega je bila mimogrede že omenjena.

2101050 V okviru istega spola imamo primere ženskih sklanjatev *butika* — *butik*, potem pa podtip *breskva* — *breskev* (z možnimi, vendar zlasti narečno omejenimi razširitvami še na glagolske samostalnike tipa *bratva* — *bratev*, *mlačva* — *mlačev* ali celo *molitva* — *molitev*). Izrazito stilno učinkuje (kot splošno že nakazano) raba konverznih lastnih imen ženskega spola tipa *Debevc je prišla*.

2101051 Tudi pri samostalnikih moškega tipa je stilnost lahko posledica uvrščenosti danega samostalnika v to ali ono sklanjatev. Tako je s samostalniki s končnico *-a* (npr. *sluga, delovodja*), ki se sklanjajo ali po 1. ali po 2. moški sklanjatvi. Druga možnost je uvrščenost v 1. ali v 3. moško sklanjatev (tretja sklanjatev je z neglasovnimi končnicami): *dela pri Tamu* — *pri Tam* (stilno zaznamovana je druga možnost). Končno je tu še, prav tako stilna možnost *Dela pri mariborski Tam* (tj. *Tam* kot poimenovanje ženskega spola, o čemer smo že govorili).

2101052 Pri samostalniških besedah srednjega spola heteromorfnosti ni in s tem ne tovrstne stilnosti (pač pa se v pogovornem jeziku to pojavlja na podlagi t.i. maskulinizacije nevter, mestoma tudi femininizacije: prim. *mlek je dóber* nam. *mleko je dóbro* oz. *okna je velika* nam. *okno je veliko*. *velike okna je veliko*)

2101053 Redki so primeri heteromorfnosti posameznih posamostaljenih pridevniških besed; prim. rod. množine *Kitajskih* poleg običajnejšega *Kitajsk* (tako sploh pri lastnih imenih) ali redki skloni iz druge sklanjatve v paradigmi za srednji spol (*Kitajsko*).

2101054 Potencialno stilotvorna je pripadnost dveh (ali več) besednih znamenj z istim glasovnim inventarjem in približno istim pomenom k dvema spoloma in s tem k dvema paradigmama sklanjatve: *grez -a* proti *grez -i* (in celo še *greza -e*), *lov -a* proti *lov -i*, ali *mel -a* proti *mel -i*.

2101055 Sorazmerno precej je spolne heteroklitičnosti v številu (vsaj sodeč po Verbinčevem Slovarju tujk) v glavnem pri terminoloških izrazih: ed. m *frikativ -a* proti mn. m ali s *frikativi/frikativa*. Pač samo narečni so taki primeri tipa ed. s *deklet/tele* proti mn. m *deklič/teliči* — vsakokrat še ob spremembi priponskega obrazila (*-e* proti *-ič*).

2101056 Stilna je tudi zamenjana raba skladenjskih oblikoslovnih paradig osebne zaimka (tudi povratnega), tj. paradigme naglasnih proti naslonskih oblik (npr. *mene* — *me*, pa tudi *jaz* — *o*). Stilnost se dosega z rabo naglašene oblike namesto naslonske, v imenovalniku pa glasovne namesto neglasovne: *Le ti meni povedi*, če bi morda še *kaj rad* proti *Le povej mi*, če ... V bistvu neliterarnost ali celo neslovenskost (v preteklosti nemški vpliv) je raba naglasnih oblik namesto nenaglasnih v drugih primerih, npr. *Kristus je njemu djal* namesto *mu je* ... (od tega je treba ločiti tudi pogovorne možne im. oblike v zvezah kot *Jaz ne vem*, *kaj mu manjka*).

210106 Stilnost paradigme števil.

2101060 Kot je znano, so slovenske samostalniške besede ali trošteviline (npr. *lipa* — *lipi* — *lipe*) ali netrošteviline, tj. večinoma enošteviline (npr. *kdo*, *kaj* — *dva*, *oba* — *možgani*, *jasli*, *vrata*, *skripta*, tj. singularia/dualia/pluralia tantum). Poleg tega imamo t.i. pogojno trošteviline imena, pojmovna (*lepota*), skupna (*listje*), snovna (*železo*). Stilna potenca se pri enoštevilih imenih kaže v eventualni možnosti, biti rabljen tudi neenoštevilno: tako npr. enoštevilni množinski *starši* dobivajo tudi dvojinskost (*starša*), teže edninskost (*starš*). Enoštevilni edninski *kdo* (ali *kaj*) se rabi poleg normalnega troštevilnega posamostaljenega *kateri -e -a*.

2101061 Pogojna troštevilstvo enoštevilih samostalnikov je danes precej stilna, npr. *Lepote so različne*, *moja hrepenenja* — *železa so raznovrstna* — *listja so taka in taka*, to pa v primeri z opisnimi več-

besednimi variantami tipa *vrste lepote/hrepenenja/železa/listja*. V nekatereh primerih se to manj čuti, če sploh (prim. *gorovja*).

2101062 Stilnost se drži tudi konverzij na osi neštevnost — števnost: *prinesi mi tista tri železa* 'kose železa', *ljubljske lepote* 'lepotice'.

2101063 Stilno učinkuje tudi tip *Napoleoni so redki* (v pomenu 'ljudje kot Napoleon'), *veliko pa je Efialtov* ('izdajalcev'). (Sicer so lastna imena sama na sebi lahko tudi troštevna, npr. *Petroviči*; take množine rade pomenijo rod ali narod, npr. *Petroviči, Slovenci* — kar je v posebnem stilnem odnosu do edninskih tipa *slovenstvo*.)

2101064 Hiperkorektnost v številu je raba dvojine namesto množine v primerih, ko se množina rabi namesto dvojine zaradi slovnične nezaznamovanosti množine (npr. *migati z nogama in rokama* namesto *nogami in rokami*). — Stilna je raba »snovne« ednine namesto množine v primerih tipa *prodajati/jesti ribo* namesto *ribe*, to pa v vseh primerih, ko se taka raba vnaša v slovenščino od drugod (npr. iz srbohrvaščine).

2101065 Stilna je raba ednine namesto dvojine po načelu *sinekdohe*, npr. *Turek je spet napadal, Slovenc pa se je pred napadi zatekal v tabore* (v pomenu 'Turki — Slovenci').

2101066 Potencialna stilnost števila se kaže v zamenjavi dvojine z množino v primerih kot *Kje so naši fantje, Otroci ne dajo miru* v pomenu 'naša fanta', 'otroka'.

210107 Slovenska samostalniška beseda je po definiciji 3. osebe, izvzeta sta le zaimka *jaz* in *ti* (in njuni ustrezniki za dvojino in množino), zato deluje stilno vsaka dvojničnost v tem oziru. Tako npr. zveza, ko se samostalniški besedi pripisuje 1. oseba, npr. *Podpisani X Y prosim* (kar si razlagamo z izpuščenim zaimkom za 1. os., tj. *Jaz, ki sem podpisan, prosim*). Nekaj drugega so primeri kot *Hlapec bodi hlapec* ali *Pa reci kdo, da to ni zanimivo*, kjer se 2. oseba velelnika razširja v rabi še na tretjo v pomenu *naj bo, naj reče*. Zveze kot *z očetom greva* (*gresta*, ali: *gremo, greste*) si razlagamo iz podstave tipa *Midva z očetom* (in to iz *Midva*, tj. *jaz in oče*).

210108 Končno lahko govorimo o stilnosti kategorije določnosti samostalnikov (za enkrat za slovenščino le domnevani). Stilnost se dosega ali z rabo določne oblike namesto nedoločne ali pa ravno narobe (nedoločnost se zaznamuje s posebnim leksemom, prav tako situacijska deiktika določenost). Tako zvenijo stilno rabe kot *Človeka sta prišla* namesto *Dva* (*neka*) *človeka sta prišla*, ali narobe: *Politični odnosi med državama se bodo še naprej izboljševali* namesto *med tema* (ali *našima*) *državama*.

210109 Stilnost rabe sklonov.

2101090 Pri sklonih gre zlasti za rabo sklonov transformov, v glavnem rodilnika. Rodilnik je namreč med drugim transformna oblika za imenovalnik in tožilnik; za imenovalnik v primerih tipa *Mama je doma* — *Mame ni doma*, za tožilnik pa v primerih *Srečal sem mamo* — *Mame nisem srečal* oz. *Daj mi sladkor* — *Daj mi sladkorja* ter *Šla je žet pšenico* — *Šla je žet pšenice*. V prvem primeru transformacijska pobuda izhaja iz nikalnice, v tretjem iz pomenske kategorije delnosti, v četrtem gre za formemsko pogojeno pretvorbo (namreč obnamenilniški rod.). Nikalni pretvorbi *Mame ni doma* so blizu primeri kot *Vode zmanjkuje* proti *Voda zmanjkuje*, in morda sploh t. i. neimenovalniški osebek (*V gorah šumi* = *Gore šumijo*). Namenilniški rodilnik je v knjižnem jeziku v bistvu že odmrli, priložnostno pojavna pa sta netransformirani imenovalnik oz. tožilnik v vseh preostalih kategorijah (torej *Mama ni doma*, *To nisem videl*, *Daj mi kruh* — zadnje morda še najmanj).

2101091 Stilna enakost je dosežena v zvezah z vezniki *ne samo* — *ampak tudi* (*Ni prodal le hiše/hišo, ampak tudi...*). — Kot hiperkorektnost, nastala na podlagi primitivnega enačenja vseh nikalnic in sklonov, pa so transformi rodilnika tipa *Ničesar se ni zgodilo* nam. *Nič se ni zgodilo* (osebek) ali *Niti treh ur ni čakal na vlak* (prislovno določilo količine). — Neobveznost transformiranih sklonov pri zaimkih *kaj* in *nič* je opazil vsaj že Škrabec: *Nič mu ne povej*, *Da nisi kaj pozabil* (namesto siceršnjega *Ničesar mu ne povej*, *Da nisi česa pozabil*).

2101092 Tožilniški transformi imenovanika trpnega stavka imamo v primerih t. i. brezosebne trpnika (prim. *Išče se Uršo Plut* v pomenu *Išče se Urša Plut/Iskana je Urša Plut*, tvorbo *Iščejo Uršo Plut*); ta transform se večinoma čuti kot stilen (še najmanj v primerih tipa *Tega se ne govori*).

2101093 Drug problem so seveda oblike, odvisne od spreminjajoče se (ali dvojnične ipd.) vezavnosti nadredne besede, npr. *učiti se česa/kaj* ali *biti bogat česa/s čim/na čem*.

21011 Druga velika besedna vrsta slovenskega jezika so pridevniške besede.

210110 Pri nekaterih besedah izhaja stilnost že iz nejasne pripadnosti k tej ali drugi besedni vrsti. Že doslej smo mimogrede omenili konverzne pridevnike iz samostalnika (*bomba film* — *film je bomba*), ali pa pridevnik iz rodilniške oblike osebnega zaimka (*nje pogledi, njih dela*). Lahko bi naštevati še druge primere, npr. *poceni/za-*

nič (blago) za variantno *ceneno/slabo*, ipd. — Stilno razmerje je gotovo tudi med samostalnikom prilastkom in ustreznim pridevnikom, npr. *x pred pragom* — *predprazni x*. Posebno občutljivo je to razmerje, kadar gre za izražanje svojine, npr. *hiša očeta* (nezborna) proti *očetova hiša* (ob istočasni knjižnosti golega roditelja pri posamostaljenih pridevniki ali množinskih samostalniki ali samostalnikih v množini — *pesmi Koseskega, rod Prešernov*).

Ni pa stilnega medsebojnega vrstnega razmerja v primerih tipa *bantam kategorija*, saj *bantam* v poimenovanju *bantam kategorije* ni ne »nesklonljiv samostalniški pridevnik« in še manj kar »nesklonljiv pridevnik v prilastkovi rabi«, temveč preprosto prvi del sklopa (pravilno bi bilo treba reči zloženke), v katerem je ohranjena samostalniška narava prvotnega samostalnika v isti meri kot v zvezah tipa *vznožje gore* ali *kategorija bantam*. Tip *bantam kategorija* očitno ni isto kot *bomba film* (kjer je *bomba* res popridevljena), ali *poceni/napak/narobe blago* (kjer so popridevljeni prislovi), kar vse ohranja pridevniško skladensko paradigmo, to je, se razen kot prilastek rabi tudi kot povedkovo določilo. (Prim. še ostro razliko v popridevljenju roditelja raznih samostalniških zaimkov: šele ko je v položaju pred odnosnico, je pridevnik, sicer zaimek — *čigar kruh, nikogaršnji kruh, čigav kruh, marsičigav kruh* proti *kruh (od) nikogar, kruh (od) nekoga, kruh (od) vseh* ...)

210111 Zdi se pa, da je v slovenščini vrsta pridevniških besed, ki niso uporabne kot povedkovo določilo, in zato v taki rabi učinkujejo stilno, npr. *Janez je sedeč/delajoč* v pomenu *sedi/dela*. Taka raba je načeloma možna le v primeru, da ne pomeni istega kot sedanjik (npr. *voda je vroča* ni *voda vre*), ali pa da sedanjika sploh ni (npr. *bil sem navzoč, to je zaskrbljujoče* ipd.).

210112 Pridevniške besede dobivajo stilnost zaradi nadomestne rabe ene vrste pridevnikov namesto druge, npr. kakovostnih pridevnikov namesto vrstnih ali svojilnih namesto vrstnih.

210120 To se dogaja najprej zaradi oblikoslovnega zamenjavanja morfemov (monemov) za določnost pri tistih pridevniških besedah, ki to opozicijo poznajo (prim. *črn kruh* — *črni kruh*), nato pa pri tistih, ki so slovarsko izkazani le z morfematiko za prvi ali drugi imenovalniški (in tudi drugosklonski) morphem (prim. *bratovi* namesto *bratov*, ali *nek* namesto *neki*).

Iz nezbornega občevalnega jezika je znana stilna dvojica izražanja določnosti s prostim morfemom, tj. *ta mladi -a -o -ega* itd. proti *ti mladi* itd. (Morfem *ta* potrjuje pripadnost t.i. vrstilnih števnikov med vrstne

pridevnike (prim. *ta mladi/leseni/provi*, ne pa tudi *ta pet/petero*, in seveda tudi ne *ta tak* — tako sploh ne ob zaimenskih pridevnikih)).

2101121 Primer zamenjave vrstne pridevniške besede s kakovostno je npr. zaimsek *kakšen* (in kar je iz njega izpeljano) namesto *kateri*, npr. *Kakšno ime je dobila deklica pri krstu* (namesto *katero*)? Odgovor: *Lenka*. To se dogaja na podlagi slovnične nezaznamovanosti kakovostnih nasproti vrstnim pridevnikom (prim. še posamestajeno rabo: *Jo bo že vzel kakšen, četudi ni posebno lepa in pametna* — (*kakšen* v pomenu *kdo* ali *kateri*)).

Primer za rabo svojilnega pridevnika namesto vrstnega je *materin jezik* namesto *materni*, verjetno tudi *jelenova koža* namesto *jelenja koža* (v primerih zadnjega tipa je dejansko prišlo do oblikoslovnega zlitja prvotno različnih svojilnih in vrstnih pridevnikov, npr. ne proti splošni ali množinski pripadnosti (prim. še *materina* — *materinska ljubezen*); v nekaterih primerih se vse troje meša: *cerkveno imetje* 'imetje cerkve/cerkve sploh/ cerkev').

V primerih kot *jelenov* — *jelenji* gre še za razmerje individualbratov suknjič proti *lipov čaj* — prvotno *lipovi čaj*, kot še sedaj v kakem narečju ali besedilu, npr. *gozdek borovi*).

2101122 Stilnost števniskih pridevniskih besed.

21011220 Glavni števnik (tip *pet*) spodrivajo ločilne količinske (tip *petero*) pri števnih samostalniki; tip *troje/petero ljudi* namreč prehaja v *tri je ljudi/pet ljudi* (bolj živa je le raba posamestajenih ločilnih števnikov, npr. *troje ti imam povedati*); povedano velja tudi za števnike pri množinskih samostalniki od *pet* dalje, saj je namesto *petero vrat* mogoče reči tudi *pet vrat* (in enako namesto *petera vrata*, kjer imamo ločilni vrstni števniki). Ločilni vrstni števniki so prav tako stilno zaznamovani glede na opis tipa glavni števniki + samostalni vrsta, npr. *troje vino* proti *vino treh vrst*.

21011221 Omenili smo mimogrede tudi že stilnost zaradi delnega izpodrivanja ločilnih vrstnih števnikov z množilnimi, npr. pri abstraktih (prim. *trojno gorje* namesto *troje gorje*), eventualno tudi pri snovnih imenih (*trojno vino*), in to kljub temu, da so take zveze načeloma lahko večpomenske (*trojno vino*: ali *trikratno vino* ali *treh vrst vino*).

2101123 Stilno se da izrabljati tudi razlika med primarnimi pridevniskimi besedami, npr. *pridevniki*, in med *zaimenskimi besedami*; zaimenske se uporabljajo kot sredstva namerne ali nehotene ne-

določnosti, npr.: *Sosedova Manca je t a k a , saj veš, kaj mislim; ali: Ali si kupil t i s t o stvar, Ali je o n i (človek) ta in ta.*

2101124 Vsaj poimenovalne (in pojmovne) težave, če že ne težave v rabi, so končno tudi zaradi slabe formalne ločenosti izrazov za količino in mero, npr. *nekaj ljudi, nekaj/nekoliko potrpljenja*: tu se ne ločijo zaimki, ampak tisto, kar označujejo (natančneje določajo); v bistvu gre enkrat za števna, drugič za neštevna imena.

2101113 Stilnost zaimenskih pridevniških besed raste še iz »p r a z - n i h o k e n c« določenih vrst skladenjskih transformov posameznih osnovnih vrst pridevniške besede, in še bolj iz konkurentnosti sredstev v istem okencu. Tako imajo količinski zaimenski pridevniki konverzne oblike le za poljubnost in totalnost (npr. *če bo kaj ljudi /namesto koliko/, če bodo vsi ljudje*), nikalnost in oziralnost pa sta lahko izraženi tudi s konverznimi samostalniškimi zaimki, npr. *nobenh/nič ljudi ni bilo; kolikor/kar znaš, toliko/to veljaš*. (Stvari komplicira še raba ednine namesto množine, npr. *vsak človek je vedel*, kar lahko povemo tudi z *vsii ljudje so vedeli*, vsi pa je lahko tudi vrstni pridevniški zaimek (npr. *Kateri ljudje so vedeli? — Stari in mladi/vsi.*))

2101114 Pri na več načinov sklonljivih pridevniških besedah (uvodoma splošno že predstavljenih) slovensko slovnično izročilo gleda z neko nestrpnostjo nasproti variantnosti in se dokaj togo oklepa kot pravilnega samo enega načina (vendar prim. v SSKJ 1970 obe obliki sklanjanja glavnih števnikov od *pet* dalje; že prej pri *sto*); tako zlasti pri količinskih pridevniki kot *več, dosti, veliko, malo, par, koliko, toliko, nekoliko* ipd. (prepovedane ali odsvetovane oblike — tudi z neregistriranostjo v priročnikih: *od večih/dostih/dvojih/parih/kolikih* itd.).

2101115 Slovnice in slovarji obravnavajo s stilnega stališča sinonimne in sorodne verige pridevniških zaimkov, npr.: *ta — tisti — oni; ta — tale — le-ta; tak — takšen — takle — le-tak — takšenle; nekaj — kak; kateri — ki; nikakršen — noben* ipd. Tu ni prostora in mesto za podrobno obravnavanje.

2101116 Precej avtomatizirana, torej le deloma še stilna raba števila je raba množine pri vikanju (ali onikanju), npr. *Kje ste bili, gospod; prej učinkuje stilno raba ednine v primerih, ko bi bilo treba vikati, npr. Ti si neumen* (nam. *Vi ste ...*). Pač pa se kot stilno občuti t. i. na pol vi-

kanje, npr. *Vi ste še mlada*. — To so v bistvu že problemi ujemanja, torej skladenjski pojav (tega je veliko v povedku, manj v prilastku), če je osebek (ali nominalna fraza) zložen iz samostalnikov različnega spola in števila).

21012 Tretja velika besedna vrsta slovenskega jezika je **glagol**.

210120 Njegova prva kategorija je oblikotvorna paradigmatičnost. Glagol v ožjem pomenu ima namreč veliko oblik: tvornih je 12, od tega 7 nezloženih: *delam -aj -ajoč/-aje -al -avši -ati -at*, zloženih pa 5: *delal sem/bom/sem bil/bi/bil*; trpnih glagolskih oblik je 7 (8 v primeru, da gre za trpnik na *se*), od tega je 1 nezložena (*delan*), ter 6 zloženih: *tepen sem/sem bil/bom/bi bil/bodi/biti* (oz. 8 pri trpniku na *se*: *tiska se/se je/se bo/se je bilo/bi se/bi se bilo/tiskati se/tiskaj se*). Poleg tega imamo še 5 pridevniških glagolskih oblik (*delajoč, vstopivši, usahel, zmrznjen/spočit — tiskajoč se*) in eno samostalniško glagolsko obliko (*delanje*) (nobena teh oblik pa ne spada v ožjo glagolsko oblikotvorno paradigmatico).

2101200 Stilnost se v tem okviru pojavlja pri eventualni prekoračitvi oblikotvorne paradigmatike, deloma omejene — kot znano — z glagolskim vidom (omejitve pri deležjih, deležnikih in glagolniku, vsaj zgodovinsko tudi pri namenilniku). Primer prekoračitve oblikoslovne paradigme na podlagi glagolskega vida imamo npr. v Prešernovih persiflažnih *potujčvavši* in *bravši*, v preteklosti je imel tak prizvok tudi namenilnik iz dovršnikov (danes so taki namenilniki vsaj pisno splošno sprejeti). Nadalje se stilnost ustvarja z dubletami, npr. za deležje (*kupovaje/kupujoč*), ali pa trpnik (*naročeno (mi) je bilo — naročilo se (mi) je*), ali za deležnik stanja (*usahnjeni — usahli prelci*); ustvarja pa se tudi z menjavo oblikotvorne vrste (npr. *smejem se — smejam se — smejim se*) ali obrazila glagolnika (npr. *mlatenje — mlačva/mlatev, govorjenje — govor*).

210121 Tudi menjava pomenske vrste je stilotvorna. Tako se npr. glagol stanja ali procesa lahko rabi kot glagol dejanja, npr. *Če mu ne boš dal miru, te bom umrl*, ali pa določni namesto nedoločnega, npr. *Naš Tonej gre v 1. razred — namesto hodi*. (Podobna stilnost se dosega še v razmerju do dovršnosti — nedovršnosti: *Ne odpri mu — Ne odpiraj mu*.)

210122 Sploh velja stilnost tudi za premaknjeno rabo vida, tj. dovršnih in nedovršnih glagolov. Barbarizmi so npr. primeri kot

Slovenski samoglasniki se r a z d e l i j o na kratke in dolge (namesto *se delijo*), ali *Josip Stritar v Dunajskih sonetih o b r a č u n a z mlačneži v domovini* (nam. *obračunava*): v prvem primeru gre za izražanje stanja, v drugem za nečasovnost, grajani primeri pa izražajo prvič dejanje, drugič historičnost. Tega je še več pri neutemeljenem prehajanju s sedanjske oblike na pretekliško, ali pa če se s pripovednim sedanjikom izraža pogojnost, npr. *Naročil je, da p r i d e š / g r e š domov*, prav: *da pojdi / bi šel / naj greš*.

210123 Stilnost na podlagi p r e h o d n o s t i glagola. Slovenska prehodnost se ureja nekako v prehodnost s tožilnikom, npr. *učim se česa* → *učim se kaj*, deloma pa tudi v analitičnost, npr. *spomniti se česa* → *spomniti se na kaj*, *navaditi se česa* → *navaditi se na kaj*; drugačni primeri so omejeni, npr. na fazne glagole: *končati kaj* → *končati s čim*.

210124 Nasprotje v n a č i n u, tj. med tvornostjo in trpnostjo, je že samo po sebi nekako stilističnega značaja, vsaj v smislu členitve po aktualnosti. Ker trpnik v slovenščini nima samosvoje oblike, tj. različne od drugih, seveda ni zaželen, ko bi povzročal dvoumnost, npr. *Danes sem se v šoli pohvalil* nam. *Danes sem bil v šoli pohvaljen*. Verjetno se prav iz takih zadreg zmeraj bolj uveljavlja (že obravnavana) brezosebna raba trpnika z objektom v tožilniku (*Tovarišico se bo poklicalo na odgovor*).

210125 S tem smo se že dotaknili stilne r a b e p o s a m e z n i h o b l i k. Stilističnost se tu pojavlja na več načinov: da se npr. v okviru istega naklona uporabljajo netipične oblike za čase (npr. sedanjik namesto preteklika), ali naklonske oblike za neprimarne vloge (npr. velelnik za pogojnik, povedni prihodnjik za pogojnik ali (opisni) želelnik), ali osebnostna glagolska oblika namesto neosebne in narobe, itd. — Poglejmo po vrsti.

2101250 Sedanjik

21012500 Tvorni povedni sedanjik (*delam*) se uporablja za izražanje preteklosti namesto preteklika zaradi večje oživitve dejanja, npr.: *Včeraj sedim pred kavarno, ko jo po cesti prikoraka prijatelj in me pokliče*. Predpisi stare slovnice glede vida takih sedanjikov in uvedenosti s preteklikom ne drže. — Sedanjik za izražanje prihodnosti ima prav tako lahko vlogo oživljanja, npr. *Jutri s e m že ob štirih na njivi, glej da ne z a m u d i š*; tudi tu dejansko ne veljajo omejitve glede glagolskega vida (t.i. napačno *Jutri gremo na izlet*). Tak sedanjik je v

večji meri s prihodnjikom tekstno alternativen, pod pogojem seveda, da je enoumen: rabo v tem smislu mu omejuje možnost modalnega dekodiranja (prim. *Kdo mi odpre vrata* v pomenu 'bi mi odprl/bi hotel odpreti/bi mogel odpreti'). — Redka je raba sedanjika namesto velelnika: *Gremo, fantje 'pojdimo', Slišiš, Martin 'poslušaj'*. V primerih kot *Da si mi zdrav* je naklonskost stavka posledica členka *da* (prim. še velelni preteklik: *Da si mi prišel domov, kakor sva se dogovorila 'pridi'*).

21012501 Povedni sedanjik z deležnikom na *-n/-t* dovršnih glagolov je dvoumen, saj pomeni ali trpnost (za preteklost) ali stanje (za sedanost), npr.: *Stvar je že urejena 'smo' že uredili' ali 'je v redu'*. Dvojni pomen ima tudi oblika z deležnikom na *-l*: *Predstava je uspela 'je dobra' ali 'je imela uspeh'*.

2101251 Tvorni povedni preteklik (*delal sem*) je stilno rabljen v redkih (morda celo leksikaliziranih) primerih za zapovedovanje, npr.: *Prijel, doignil, vrgel 'primi, dvigni, vrzi'*; (tu je hkrati rabljen brez pomožnika, po vsej verjetnosti za 2. os. ed.). Pač stilna je raba takega preteklika za izražanje stanja, npr. *Janez je prišel 'je tu', ali Sedaj si dodelal, zdaj si star in nadložen 'ne delaš več'*. — Preteklik z deležnikom na *-n/-t* (in opisnemu deležniku homofoni deležnik stanja) je spet dvoumen: *X Y je bil ubit 'so ga ubili' proti 'je bil v stanju ubitosti'*; ali *X Y je bil počrnel* izraža ali preteklo stanje ali potek v predpreteklosti.

2101252 Predpreteklik (*storil sem bil, večerjal sem bil*) je v celoti stilna kategorija, najsi že izraža davno preteklost, predpreteklost ali preteklo stanje po izvršenem dejanju: *Ali ne veš več, kako si bil umaknil predlansko zimo kobilico kočiji s poti — Kaj si mu bil dal, da te ni mogel pozabiti — Ni toliko zemlje, da bi jo z dlanjo prekril, /.../ kamor še ni bil kanil pot od mojega čela*.

2101253 Za tvorni prihodnjik (*delal bom*) je bilo že omenjeno, da ima v svoji vlogi za izražanje prihodnosti (tj. zadobnosti glede na trenutek govorjenja) konkurenta v sedanjiku; prim. še za trpni sedanjik v vlogi izražanja prihodnosti: *V treh sekundah sem oblečen, če počakaš 'bom oblečen' ali 'se bom oblekel'*. Stilna je naklonska vloga prihodnjika, kadar gre za ublaževanje konstatacije (*To ne bo res, Ne boste mi verjeli 'ni res, mislim, da ne boste verjeli'*, torej prihodnjik izraža modalno sedanost), ali pa gre za čustveno veleevanje, prepovedovanje ..., npr. *Boš tiho, smrkavec 'Tiho bodi', ali Ne boš me imel za norca! 'ne imej me ...'*

2101254 Pogojniki

21012540 Pogojniki je pogosto pač le stilna varianta formalno indikativnih opisnih možnosti, npr.: *Če bi imel, bi ti dal* ali *Ko bi bil imel, bi ti (bil) dal* proti *Da imam / Da sem imel* in celo *sem pripravljen dati / sem bil pripravljen dati*. Podobni primeri še: *Bi mi posodil to knjigo* 'mi posodiš', *Kaj bi tega ne vedel* 'seveda to vem', *Dejal bi* ('mislim'), *da se motite*. Posebno rad se pogojnik zamenjuje z zvezo *naj* + glagol, npr. *Ne veš, kako bi rekel* 'naj rečeš', ali pa omiljuje konstatacijo: *Ne pozna se mu, da bi bil tako bedasto bogat, kakor pravijo, da je*.

21012541 Pogojniki ni nadomestljiv, kadar ni podprt s kakim modalnim izrazom, zato bi učinkoval namesto njega indikativ neslovensko v primerih, kot so naslednji: */Kobilico/ prenese o stran, da bi je voz ne podrl* (variantna *da je voz ne podre / ni podrl* pomenita nekaj drugega). — *Zeel si je, da bi bil čas izmene* (*da je čas izmene* ni slovensko).

21012542 Sedanji pogojnik je lahko pomensko neustrezna zamenjava za izražanje preteklosti: *Če bi šel z nami, bi videl nekaj posebnega* (časovno nejasno, torej tudi stilno moteče). — Kvečjemu novinarski je protivni namerni pogojnik: *Zmagal je proti močnejšemu, da bi zgubil proti slabšemu*.

2101255 Velelniki se stalno rabi kot nadomestilo skladijskega železnika za 1. in 3. os. ednine in za 3. os. dvojine: *Jaz se muči in garaj, ti boš pa zapravljaj* 'jaz naj se mučim in garam / naj bi se/ bi se moral'. — *Hlapec bodi hlapec* 'naj bo'. — *A in B nam bodita skrajni točki daljice* 'naj bosta'. Tudi raba velelnika v psevdopogojnem podredju je stilna: *Reci mu, da je Napoleon, pa ti bo verjel* 'Če mu rečeš / bi mu rekel'.

2101256 Neosebne glagolske oblike so večinoma stilni (stilno-skladijski) transformi drugih oblik.

21012560 Pri nedoločniku smo že omenili njegovo samostalniško vlogo. Naslednje so npr. še: velelniška (*Ne govoriti*), ali pa pretekliška (*To videti, drugi so vsi ostrmeli* 'ko so to videli'), ali pogojniška (*Ne ljubci bit na poti, v obupu strup je pil* 'da ne bi bil napoti'), ali čisto nedoločniška (*Biti sredi decembra, pa tako oljnato morje* 'Sredi decembra je, pa ...'). — Kot neslovensko so nekateri beležili rabo nedoločnika v tipu *Slišala je ptičko peti*; gre verjetno le za starino (prim. npr. še: *Čula sem povedati, da je XY umrl*). V jeziku preteklosti je bilo precej stilne rabe nedoločnika pod vplivom drugih jezikov (nemščine); nasprotno pa je danes pod vplivom srbohrvaščine neslovenska neraba nedoločnika, npr. v primerih kot *Moram, da ti povem* nam. 'Mo-

ram ti povedati (v slovenščini je mogoča razvezava nedoločnika z dastavkom v primerih kot *Prepovedujem ti oditi / da bi odšel*).

21012561 *Namenilnik* se stilno različno občuti, če je iz dovršnega glagola, npr. *Pojdi odpret vrata*; variante so namreč pogostne, npr. *Pojdi, odpri* ali *Pojdi, boš odprl*. — Omenili smo že barvanje s samo formalnim namenilnikom: *Kaj si mu šel to praviti* v pomenu 'Le zakaj si mu povedal' ali 'Ne bi mu bil smel povedati'.

21012562 *Glagolnik* je v stilnem razmerju do nedoločnika, npr. *Odsvetujem preglásno govorjenje/govoriti preglasno*; drugo je bolj glagolsko, čeprav ima oboje osnovno/podstavno obliko v 'da bi govorili'. Stilnost lahko izhaja še iz dvojne narave glagolnika, opirajoče se na dvojni glagolski opis: ali tipa *to, da x-aš* ali pa tipa *to, kar x-aš*, npr. *govor* — *govoriš* (primeri verjetnega mešanja so npr. *pisanje, akcija, masaža*); omenili smo že stilnost, opirajočo se na obrazilo izpeljave, npr. *mlačev / mlatev, govorjenje* — *govor*. (V zapleteni nominalni frazi kopičenje glagolnikov kot sploh samostalnikov) deluje stilno, seveda ne iz oblikoslovnih razlogov.)

21012563 *Deležja* so, kadar so pretvorljiva v osebne glagolske oblike, znamenje neobčevalnosti: *Sedeč na vrtu, je bral časopis* proti *Sedel je na vrtu in bral časopis*. — *Starček od veselja plaka, gledaje mladega junaka 'ko gleda'*. — *Rekši, udari po koncu 'ko je to rekel'*. Po izvoru deležja na *-e* so adverbializirana, npr. *Molče so hodili, Hote so storili*.

2101264 Tudi *deležniki* (razen na *-n/-t*) so menda le izobrazensko občevalni, sicer pa zborni (izjema so popridevljeni primeri tipa *rdeč, bivši* ipd.): *rezgetajoč konj, uvele rože, vstopivši gostje* (to je poleg tega še skrajno redko, kolikor se sploh še pojavlja). Deležnik stanja na *-l* je tudi bolj samo knjižen kakor ne, npr. *oslepeli, uveneli* nam. *oslepen, uvenjen*. Tudi občevalen pa je deležnik stanja na *-l*, kadar ni oblike na *-n/-t* (morda npr. *minuli (časi)* ali gotovo *uspela (predstava)*).

210127 Na koncu še stilna raba glagolskih oseb. Pri velelniku je že bila obravnavana. — Pri oblikoslovnem indikativu prim.: *Kje sem pa bil, Ivanček* (namesto *si bil*), v ljubkovalnem pomenu; poleg tega imamo še ironično vključujočo 1. os. množine ali dvojine: *Kje sva pa bila danes, ljubi moj možek, da sva tako vesela* (spet namesto *si bil*). Ublaževalna raba: *S to oceno pa ne bomo razveselili staršev, Jurček*. Na koncu naj omenimo še rabo 3. osebe namesto druge: *Kje je pa bil, Ivanček* (v ljubkovalnem pomenu *si bil*; toda v ironičnem za odrasle); drugo vlogo ima 3. oseba v onkanju ali onikanju: *Kako pa stoji / stojijo* (namesto *stojiš / stojite*). — Omeniti je še rabo brezosebnih oseb: *vzameš / vzamete / vzamemo / vzamejo* v pomenu *vzame se*.

211 Stilnost nepregibnih besednih vrst izhaja v glavnem iz variantnosti istih leksikalnih enot (prim. *izpred* — *spred* pri predlogu) ali pa iz sinonimnosti istofunkcionalnih enot (npr. *raz* in *z* pri predlogu, zlasti veliko pa je tega pri veznikih, kjer je še razmerje prirednosti proti podrednosti); redki primeri so na podlagi variantnosti veznika proti predlogu (*lepša kot roža*, *lepša od rože*). Seveda so tudi tu primeri stilnega učinkovanja na podlagi enobesednosti proti večbesednosti (npr. *ne samo* — *ampak tudi*) ipd.; ta problematika pa je bila sistemsko že podrobneje obravnavana.

РЕЗЮМЕ

Принцип — «где существует возможность выбора, там можно и говорить о стиле» — относится и к грамматическим категориям. К числу таких я отношу и противопоставление употребления одного слова употреблению многих слов для обозначения определенной предметности, затем и словесную реализацию в рамках определенной части речи. В рамках определенной части речи дает возможность выбора употребление того или другого типа склонения (особенно среди склонений с звуковыми окончаниями и нулевыми окончаниями).

В рамках субстантивного слова появляется стильность в каждой из его категорий: как в деривационной истории слова, так и у рода (с подродами одушевленность и человечность), в разновидностях существительных и субстантивных местоимений (у личных местоимений и во выборе акцентных да и экклитических форм), далее в парадигме чисел (троечисленность и нетроечисленность), у лица и определенности, в употреблении падежей (особенно т. н. трансформационных). У адъективного слова тоже может появиться стильность в деривационной истории прилагательного или местоимения (ср. *bomba človek*, *pje pogledi*), потом в субституциональном употреблении одной разновидности прилагательных вместо другой (это относится особенно и к числительным и к местоименным прилагательным); стильной является (как и у субстантивного слова) изменяемость по разным образцам склонения, у части качественных прилагательных является стильной и изменяемость по степеням сравнения или по суффиксальной или по наречной парадигмах.

У третьей макрочасти речи словенского языка, у глагола, происходит стильность из нарушения морфологической парадигмы, изменения семантического ряда, передвижения видового употребления, переходности, вида, наклонения, отдельных глагольных форм (от последних в статье в принципе говорится о всех личных и безличных формах), наконец и из немаловажного смешения форм отдельных лиц и чисел.

О несклоняемых частях речи в статье говорится в общих чертах.

В связи со всеми категориями статья в общем указывает лишь на возможности стилистического воздействия в употреблении отдельных возможностей в перемене грамматических категорий; статья таким образом устанавливает прежде

всего стильность как таковую, на ее конкретную определенность (напр. в смысле литературность — разговорность, чувственная нейтральность — чувственная определенность, современность — несовременность и пр.) статья главным образом лишь указывает.

BIBLIOGRAFIJA

- A. Bajec, Jezik v Župančičevi prevodni prozi. JiS 1967, 5—14, 42—51, 87—91.
— O predlogih in predponah. JiS 1956/57, 289—293, 349—354.
- A. Bajec, R. Kolarič, M. Rupel. (J. Solar): Slovenska slovnica. Ljubljana 1956 (2. izdaja 1964).
- A. Breznik, Raba predloga z/s in od pri trpnem deležniku, DS 1918, 165 in sl.
— Vladimir Levstik, Gadje gnezdo. DS 1920.
— Stavčna negacija v slovenščini. RAZU 1943, Filološko-historični razred I. Ljubljana, str. 159—200.
- Janez Gradišnik, Slovenščina za Slovence. Založba Obzorja, Maribor 1967, 564 str.
- F. Jakopin, Slovenska dvojina in jezikovne plasti. JiS 1966, 98—104.
- T. Korošec, Pet minut za boljši jezik. Ljubljana 1972, sestavki na str. 23, 38, 56, 89, 118, 131, 157, 166, 180, 215.
- J. Rigler, H kritikam pravopisa, pravorečja in oblikoslovja v SSKJ. SR 1971, 435—462; 1972, 244—251.
- Slovenski pravopis. Ljubljana 1962.
- J. Tominec, Še o deležnikih. JiS 1956/57, 382.
- F. Tomšič, Poglavje iz slovenske historične sintakse. SR 1955, 57—67.
— Stopnjevanje. JiS 1956/57, 123—125.
- J. Toporišič, Slovenski knjižni jezik 1. Maribor 1965.
— Slovenski knjižni jezik 2. Maribor 1966.
— Slovenski knjižni jezik 3. Maribor 1967.
— Slovenski knjižni jezik 4. Maribor 1970.
— Iztiriti — iztiriti se. JiS 1967, 258.
— Tovarišica ravnatelj in še kaj. JiS 1968, 1/3.
— Končnica -ega v tožilniku srednjega in moškega spola ednine pri pridevnikiških besedah in še to in ono. JiS 1968, 2/3.
— Sklanjatev tujk, v izvirnem jeziku ženskega spola. JiS 1969, 63.
— Pridevniki, ki se stopnjujejo z obrazili. JiS 1969/70, 1/3—1/4.
— Kategorija živosti v slovenskem knjižnem jeziku. JiS 1970/71, 4/3—4/4.
— Problematika tipa *Cigan/cigan* in dvojine. JiS 1970/71, 159—160.
— Pripomba h končnici -ega za tožilnik ednine moškega in ženskega spola. JiS 1971/72, 116—117.
— Pravopis, pravorečje in oblikoslovje v slovarju slovenskega knjižnega jezika 1. SR 1971, 55—75, 222—229.
— Prevzete prvine slovenskega knjižnega jezika (Glasovi, pisava, oblike, tvorba besed). SR 1972, 285—318.
— Stilna vrednost glasovnih, prozodijskih, (pravo)pisnih, morfoloških in naglasnih variant slovenskega knjižnega jezika. SR 1973, 217—263: (Glej še IX. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Predavanja. Ljubljana 1973, 15—28.)
— Samostalniška beseda. *Linguistica* XII/1972 (izšlo 1974). Škerljev zbornik — *Melanges Skerlj*, str. 301—314.
— K izrazju in tipologiji slovenske frazeologije. JiS 1973/74, 273—279.
- B. Urbančič, Maskulinizacija nevtar pri imenih za živa bitja v knjižni slovenščini. JiS 1959/60, 185—186.
— Nekaj pripomb k pridevniškemu stopnjevanju. JiS 1959/60, 157—158.
— O jezikovni kulturi. Cankarjeva založba, Ljubljana 1972. (2. izdaja 1973, 180 str.).
- V. Vrbinc, Slovar tujk. Ljubljana 1970.